

Іван Білавич

(Варшава, Республіка Польща)

**МАКСИМ МУЗИКА – УЧЕНИЙ, ОСВІТНІЙ ДІЯЧ,
ЛІКАР-«СУСПІЛЬНИК»**

Наприкінці ХІХ сторіччя в Галичині зусиллями українських лікарів було закладено підґрунтя для створення суспільної медичної опіки дітей і дорослих. Їхня праця стала передумовою для організації громадської системи охорони здоров'я, яка була альтернативою державній, саме самовіддана (безкорислива, безкоштовна і жертвна) праця українських лікарів і забезпечувала медичну опіку українців (а також представників інших етносів).

Демократичний характер внутрішньої політики Австро-Угорської монархії, проведення реформ у ділянці охороноздоровчої галузі та інші заходи дали поштовх до самоорганізації українців, розвитку українського національного руху, створення перших українських медичних інституцій, зародженню української медичної науки, створенню вітчизняної медичної освіти.

Є підстави стверджувати, що за досліджуваного періоду наука виступала органічним складником суспільної медичної опіки українства Галичини. Її розглядаємо як унікальне явище та суспільний феномен.

У контексті становлення та подальшого розвитку українського медичного руху відбувалися паралельно процеси становлення української науки, питомої української термінології, української медичної освіти, стаціонарної та амбулаторної допомоги населенню, профілактичної медицини тощо, що були спрямовані на суспільну медичну опіку дітей та дорослих. Усі українські лікарі (на початку ХХ ст. їх було близько 150 осіб) та студенти-медики були активними учасниками громадського життя, належали до двох, а то й декількох товариств (чи їх очолювали, як, до прикладу, Є. Озаркевич, який був очільником Лікарської комісії НТШ з 1904 р. та першим головою Українського лікарського товариства (УЛТ)). Усі відомі науковці Галичини (навіть світового рівня) (І. Горбачевський, І. Куровець, С. Окуневська-Морачевська, Є. Озаркевич, М. Панчишин, С. Парфанович та ін.), відбулися і як освітні діячі (викладали на медичних факультетах, в інших освітніх закладах чи виступали з «викладами» для населення краю).

Прикладом такого лікаря-«суспільника» може слугувати постать Максима Музики (1889-1972) –ученого-бактеріолога, відомого мікробіолога [3; 4], доктора медицини, доцента, завідувача кафедри мікробіології, заступника директора Львівського медичного інституту (1939-1941, 1944-1948), очільника УЛТ (1925-1930), дійсного члена НТШ (1930), кандидата медичних наук (1947).

Упродовж 1920-1926 рр. М. Музика – один з організаторів і викладачів медичного факультету Львівського таємного українського університету (УТУ).

Першого року свого існування УТУ мав три відділи (факультети): філософський, юридичний (правничий), медичний, пізніше було утворено технічний відділ. До університету записалося 1028 студентів, медицину вивчали 185 осіб (навчання тривало два роки, далі студенти мали змогу продовжувати навчання у вищих школах Праги, Відня, Гданська [2].

Важливі спогади, які проливають світло на розвиток української медичної науки в Галичині на початку ХХ ст., що була суспільно спрямованою та орієнтованою на медичну опіку українства, опублікував Роман Осінчук [5]. Вони присвячені знаному в краї вченому, відомому лікареві й громадському діячеві Максимові Музиці, з яким автор співпрацював від 1921 до 1941 р. Автор спогадів познайомився з М. Музикою 1921 р., будучи студентом УТУ, «демонстрантом спершу гістології», а потім, коли професор почав викладати біохімію, і «демонстратором біохімії». М. Музика був «досконалим викладачем» УТУ, «його цікаві виклади гістології, а зокрема біохімії, високо цінили студенти медицини, про що авторові цих рядків, як демонстрантові на викладах д-ра Музики, було добре відомо» [5, с. 105].

Автор підкреслює масштабність наукової діяльності М. Музики: праця в «Народній лікарні», УЛТ, УТУ, Українському шпиталі імені митрополита Андрея Шептицького. Максим Музика, як і Мар'ян Панчишин та деякі інші відомі вчені-медики, був дитиною «малосвідомих пролетарських низів великого спольщеного міста Львова». Батьки хлопчика – «сторожі будинку при вул. Рейтана, вживали польську мову», Максим до 11 років не вмів розмовляти українською мовою. У народній школі та 4-класній польської гімназії виявив здібності, з відзнакою закінчив гімназію, вступив до Львівського університету за кошти держави «під умовою, що відпрацює чи відслужить після одержання університетського диплому як військовий лікар австрійської армії». Як студент медицини М.Музика віднайшов своє національне «я» та включився в гурт свідомих українських медиків, сам став провідним членом «Медичної громади», його членом-засновником, очільником у 1911-1912 н.р. Опанував українську мову, працював в гуртку культурно-освітньої комісії, в гуртку української медичної термінології [5, с. 103-104].

Під час Першої світової війни М. Музика по отриманні 1913 р. диплома потрапляє як військовий лікар на фронт, працює у військових інфекційних шпиталях Австро-Угорщини, наприкінці війни – у Чернівцях, Перемишлі. Після створення УНР він «негайно зголосився до служби для своєї держави, і тодішній міністр здоров'я Іван Куровець доручив М. Музиці створити в Станиславові, столиці ЗОУНР, Бактеріологічний інститут, дуже потрібний тоді в часи поширення в нашій країні інфекційних недуг» [5, с. 104-105].

Важливою була діяльність М. Музики як члена НТШ, ученого-дослідника бактеріології та біохімії, праця в Бактеріологічно-хімічному інституті, Аналітичній лікарській лабораторії разом з лікарем Ю. Кордюком, що «була допоміжною нашим лікарям, «Народній лічниці» та навіть лікарям-чужинцям м. Львова»[5, с. 105]. 1923 р. НТШ затвердило його дійсним членом природничо-біологічно-лікарській секції. Як провідний член УЛТ та НТШ М. Музика не залишався осторонь жодної «акції професійного чи громадського характеру». Виокремлюємо його внесок в організацію наукових з'їздів УЛТ (їх фактично готував Леонтій Максимонько, проте програму з'їздів часто підготовляв М.Музика). На п'ятьох з'їздах, спершу лише українських лікарів, а на трьох останніх форумах лікарів і природників, що відбувалися між 1923 та 1938 рр., М.Музика постійно виступав з цікавими науковими доповідями.

Аналогічну діяльність на початку ХХ ст. проводив Мар'ян Панчишин (1882-1943 рр.). Закінчивши 1909 р. медичний факультет Львівського університету, приступає до праці в клініці внутрішніх хвороб: 1912 р. – він асистент, завідувач першого рентгенологічного кабінету. М. Панчишин здійснює низку закордонних наукових відряджень до Німеччини та Англії [6, с. 90]. Національно-визвольні змагання українців стали своєрідним лакмусовим папірцем перевірки вченого на вірність національній ідеї. 1919 р., залишивши блискучу кар'єру науковця, відмовившись від професорської посади в престижному університеті, активно включився в громадську працю (працював в Українському допомоговому комітеті, УЛТ, НТШ, з осені 1920 р. – професор Таємних медичних курсів, з наступного року – професор УТУ, певний час очолював його як ректор). Попри зусилля влади, починаючи від привабливих пропозицій очолити кафедру Варшавського університету, закінчуючи переслідуванням, обшуками, постійними візитами польської поліції до його приватного кабінету («канцелярії», де відбувалося навчання студентів-медиків УТУ) тощо. Мар'ян Панчишин для української громадськості став людиною-символом, для українських студентів-«суспільників» – великим авторитетом як виховник покоління молодих національних кадрів, сформованої української медичної еліти, і меценатом (утримував на навчання за кордоном кільканадцять студентів УТУ, надавав матеріальну допомогу незаможним студентам тощо), слугував прикладом посвяти свого життя суспільній медичній опіці дітей та дорослих: не маючи змоги доносити свої знання як університетський професор, М. Панчишин став народним професором-просвітником: він здійснив численні «виклади» селами Галичини, улаштовуючи цілі тематичні лекторії з питань гігієни, здоров'язбереження, профілактики захворювань.

На розвиток суспільної медичної опіки була спрямована і діяльність бактеріологічно-хімічного інституту, до розвитку якого вагомо спричинився

М. Музика. Саме за доби національно-визвольних змагань українців він створив санітарно-бактеріологічний інститут УГА в Станіславові та став його директором. Після звільнення з польського полону 1919 р. М. Музика заснував бактеріологічно-хімічний інститут НТШ у Львові, з 1921 р. став його довголітнім очільником (до липня 1938 р.). За доби Другої Речі Посполитої М. Музика докладав усіх зусиль, щоб утримувати бактеріологічно-хімічний інститут, оскільки він розвивався на засадах самофінансування, з боку держави не отримуючи жодних дотацій. Як зазначено у звіті з діяльності бактеріологічно-хімічного інституту за 1926-1930 рр. [1, с. 44-46], НТШ дбало про розвиток матеріально-технічної бази цієї науково-дослідницької установи, «нове приміщення», де можна було б провести «уладження» «по модерним вимогам наукової лабораторії». З огляду на нестачу коштів цього не вдалося зробити за період з 1926 до 1930 рр., однак «було заведено газ», «переведено електричну проводку», «переміну водопровідного уладження», «поставлено піч, знесено кухню і приготовлено уладження на її місці дігесторії», «заведено телефон, відновлено всі убікації», «відлякеровано вікна, двері і меблі і т.п.». Інвентар інституту становив 7094 зол., за звітний період було придбано колориметр, електричну центрифугу та «10 менших приладів», лабораторне скло, хемікалії (реактиви. – І.Б.) тощо, які постійно поповнювалися. Бібліотека закладу налічувала 60 творів «у 99 томах», з 1927 р. передплачували видання «Клінічний щотижневий журнал» («Klinische Wochenschrift») [1, с. 45].

У другій половині 1920-х років у бактеріологічно-хімічному інституті плідно працювали М. Музика, Ю. Кордюк, інж. хім. І. Кандяк. У наукових дослідженнях брали участь також О. Подолинський, проф. П. Холодний та ін.

Учені П. Холодний, М. Музика, Ю. Кордюк і І. Кандяк досліджували умови стабільності колоїду срібла, їхні напрацювання оприлюднено в одноосібній праці П. Холодного «Стабільні колоїдні розчини срібла» та у співавторстві з М. Музикою «Досліди над реакціями стабільного колоїду срібла з електролітами». У «Лікарському віснику» (1927 р.) була вміщена праця О. Подолинського та М. Музики «Досліди над реакцією Маноїлова».

Ці та інші праці виокремили важливий напрям досліджень українських учених-лікарів, які мали міждисциплінарний характер, виконувалися фахівцями з різних галузей науки.

Феномен бактеріологічно-хімічного інституту полягає і в тому, що ця наукова установа НТШ стала не тільки науковим, а й освітньо-навчальним центром, науково-дослідницькою лабораторією. Тут проходили «вишколення» (стажування, підвищення кваліфікації. – І.Б.) лікарі не тільки з України, а й «чужинці». Наукова праця інституту охоплювала: «1) Аналізи для лікарів в наукових цілях в особливих випадках з лікарської казуістики. 2) Наукові

виклади з демонстраціями для членів Українського Лікарського Товариства. 3) Аналізи для природничого музею Т-ва. 4) Експериментальні наукові праці» [1, с. 45].

Важливою була практична соціально зорієнтована діяльність цього наукового центру Львова: в бактеріологічно-хімічному інституті «безоплатно виконувалися аналізи для хворих інвалідів, сиріт і незаможних пацієнтів Народної Лічниці і Порадні Матерей» [1, с. 46].

Таким чином маємо чудовий зразок того, як українська громадськість зуміла налагодити діяльність з організації суспільної медичної опіки, синтезуючи науку, практику, дослідництво, спрямовуючи наукові дослідження на користь українству, здійснюючи при цьому медичний захист найменш захищених верств населення, реалізуючи широку медичну соціальну програму. Наукову працю українських лікарів за досліджуваного періоду кваліфікуємо як самотутнє, унікальне явище, як суспільний феномен. Вона виступала органічним складником суспільної медичної опіки українства Галичини.

Список використаних джерел

1. Звіт з діяльності бактеріологічно-хімічного інституту за рр. 1926-1930 // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. *Звіdomлення за р. 1926 покінець 1929*. Ч. 69-70. Вип. I-II. 1929. Львів : з друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1930. 142 с.
2. Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині. Львів; Нью-Йорк, 1999. 129 с.
3. Музика М. Бактеріологія і епідеміологія пятнистого тифу. *Лікарський Вісник*. 1920. Ч. 2. С. 1-5.
4. Музика М. Бактеріологія і епідеміологія червінки. *Лікарський Вісник*. 1920. Ч. 9 і 10. С. 57-63.
5. Осінчук Р. Доктор медицини Максим Музика. *Лікарський збірник*. Заснований Євгеном Озаркевичем у 1898 році. Нова серія. Том 1. Львів, 1991. С. 103-108.
6. Рудницька А. Лікарська комісія НТШ. *Лікарський збірник*. Заснований Євгеном Озаркевичем у 1898 році. Нова серія. Том 1. Львів, 1991. С. 84-89.